

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

ÚJABB SZÁZ ESZTENDŐ?

A nyelvtanulás apróbb gyötrelmei

Már a csúcstra járatott Brezsnjev-korszak idején is Beregszász volt a kárpátaljai magyarok legkedveltebb és legfontosabb települése. Számottevő könnyűiparának kiszolgálására két irányból szállították a munkaerőt a koraregeli dízelvonatok, s ki tudja, hány felől az autóbuszok. De a kedvetlen munkások mellett szép számmal látogatták a várost a falusi kofák és a ráérős, piaci portyára készülő fehérnépek is. A szerb pékek kemencéiből itt kerültek ki a legjobb veknik, ebben a városban volt legolcsóbb a hús, és a Méhes-palotában főzték a legjobb feketét. A jelenből visszagondolva már teljesen mellékes, hogy itt működött a terület legjobb hírű magyar középiskolája, évente száz-százhusz érettségizővel. Sok volt ez, talán túlságosan is sok az orosz nyelv presztízse miatt aggódó főhivatalnokoknak, ezért egyfajta ellensúlyozás végett kiagyalták, hogy a megye jelentősebb magyar iskoláiban párhuzamos orosz osztályokat indítanak.

Munkahelyemen, a Vári Középiszkolában is mozgásba lendült az oroszosító gépezet, de a szülők füle mellett figyelem nélkül suhantak el a bizonytalan idők hamis szavai. Elkezdődött hát a szervezett toborzás. A kolhoz párttitkára, az iskola igazgatóhelyettese, a helyi zeneiskola egy-két tanára – mind iskolába készülő gyermekek szülei – gondolkodás nélkül vállalták csemetéik helyett is az orosz nyelvű képzés nehézségeit. Amikor igazgatóm az én nagyobbik kislányom iránti szándékomat firtatta, csak mosolyogva bámultam magam elé, de főnököm ebből is értett. – Mikor is tölti be lányotok a hat évet? – jött teljesen spontán módon a megszorító kérdés. – Október 20-án – válaszoltam semleges tekintettel. – Na, látod? Még nem is iskolaérett! Nincs is jogom felvenni szeptemberben, de orosz osztályba minden további nélkül beírhatjuk. – Ha nem veszi fel a ma-

gyar osztályba, elviszem a szomszédos faluba, Haláborra vagy Borzsovára – vágtam rá ingerülten. Rám tekintett, s feje ingatásával szavak nélkül is értésemre adta, hogy rendben van, felvesszük gyermekedet a magyarba, de a hozzáállásodat most megjegyezzük.

Nos, ebben az általános helyzetben, egy kimondottan szép nyári délutánon a beregszászi Vérke-hídon sietők figyelmét egy kétségbeesett segélykiáltás vonta magára. A hang gazdája – bármily hihetetlen – a Vérkében fuldoklott. A helyzet alapjában véve is groteszk, hisz e folyócskát már Illés Béla is posványosnak és bűzösnek írta le, de ezzel mit sem törődve emberünk csak fuldoklott, és két nyelv között kétségbeesetten nyújtogatta karját a járókelők felé. Valaki végül megszánta, megállt s leszólt hozzá a hídról: – Mondja, jó ember, tud oroszul? – Tudok, persze hogy tudok – szólt megkönnyebbülten a bajbajutott, s már kereste a megmentő kezét, de a másik – mily kegyetlen tud lenni olykor az élet! – meggondolta magát. Lappanghatott benne valami kis normafölötti káröröm, mert távozás közben még visszaszólt: – Na látja, inkább tanult volna meg úszni!

Kérdés, örök kérdés, hogy a közösség, melyet sajátja helyett idegen nyelvre próbál terelni a sorsa, miért gömbölyödik e jó szándék láttán ösztönösen sünné? De kérdés ez egyáltalán? Egy önálló nyelvvel és kultúrával bíró népcsoport számára ilyenkor természetes reakció a sünpóz, az újonnan érkezők azonban, akiket nem a véletlen terelt arra a földre, képtelenek felismerni, s főként megérteni a tiltakozásnak ezt az erőteljesen buzogó forrását.

Vannak persze, mindig akadnak egyének, akik előtt mindjárt felsejlenek az új helyzet új lehetőségei, s nagy levegőt véve elszántan, szinte ész nélkül kezdenek el a

Mezővári – utcarészlet a református templommal

megszállók nyelvén beszélni. Mesélték az egyikről, hogy egyetlen rövid szót tudott csak oroszul, s bármit mondtak neki, bármit is kérdeztek tőle, az ő válasza mindig a „dá, dá” volt. El is boldogult ezzel a tudással valameddig, de egy alkalommal – ki emlékszik már arra, mi volt a kérdés? – bajt hozott számára az egyfolytában szajkózott igen, mert beszélgetőpartnere ezúttal egy dühös „job tvoju máty!”¹-tyal kísérve két kemény ököllel is nekiesett.

Emlékszünk számos olyan esetre is, amikor a beszélők görcsös megfelelni akarása teremt humorba hajló helyzeteket. A kolhoz asztalosműhelyében leltárt készítő könyvelők egyikének a szemrevételezés és a diktálás feladata jutott. Az elkészült ajtók, ablakok orosz nyelvű megnevezése nem okozott neki gondot, ám a műhely sarkában felállított három koporsó előtt kétségbeesve vakargatta füle tövét. Kevés gondolkodás után mégis kivágta magát. „Jáscsik dljá cseloveká – tri”² – diktálta elszántan, s ritka leleményén évek múltán is hangosan röhögtek az irodák alkalmazottai. De nem volt ügyesebb az orosz megszólalásban a bekötött kezű takarítónő sem. Amikor a főbuhálter³ a sérülése felől érdeklődött, kézzel-lábbal igyekezett értésére adni, hogy hétvégére kakast vágott, s az álnok jószág sarkantyújával alaposan felszakította csuklóját. A vétkes baromfit viszont képtelen volt tisztességesen megnevezni – ő csak a „kurica”⁴ szót ismerte –, ezért zavarában úgy próbálta jelezni a hímneműséget, hogy a „kuricához” társította a „pácán” szót, a magyar „legény” orosz megfelelőjét.

Szegény asszony! Ha feltűnt az utcán, a gyerekek máris kiabáltak utána, hogy Kúricá-pácán! Kúricá-pácán! Ez azonban még csak hagyján! A hasonló kényszerhelyzetek nyelvgyötrő csapdáitól néha az iskolázottabbak elméje is beszkálázott. Példa rá a beregszászi kultúrház egyik dolgozójának esete, aki nyelvismeretével egy Ungvárról érkezett ellenőr előtt bőgött le csúfosan. Az ugyanis az igazgatói dolgozószobában rábökött egy magyar nyelvű könyvre, s megkérdezte, hogy az meg mi-féle külföldi irodalom, mit jelent a címe oroszul? A munkatárs szerencsétlenségére a kiadvány egy zeneművet rendszerező és ismertető hangversenykalauz volt, s tán maga sem igen értette, mi a fittyfene lehet az, de egy fél miatyánknyi gondolkodást követően gyöngyöző homlokkal a következő orosz értelmezést rögtönözte: „Putyevogyityelj zvukovogo szorevnoványijá” – azaz szó szerint: zenei hangok versengésének útmutatója. Az ellenőr mit sem érthetett a nyelvi szörnyszülöttből, így csak bámult hitetlenkedve, a munkatárs pedig szapora bólogatások közt bizonygatta, hogy márpedig így van, ez a helyes magyarázat. S itt ugrik be mindjárt, hogy újságíróként gyakornokoskodó diáktársunkat ennél kisebb bakiért is eltanácsolták a megyei hetilap szerkesztőségéből. Ukrán anyagot kellett átültetnie a magyar változatba, s ő a „komszomolszkij kvitok”⁵ jelzős szerkezetet a kettős értelmű, virágot is jelentő „kvitok” szó miatt komszomolvirágnak fordította. Közülünk bárkivel előfordulhatott volna, de diáktársunk esetén még sokáig derültünk.

A nyelvtanulás terén csak mi lennénk ilyen ügyetlenek, sikertelenek? A hosszú századokon át velünk élő Rákóczi népe a mi államiságunk idején tán jobban elsajátította nyelvünket? Szó sincs róla! De tűrhetően értették sajátjuk mellett a magyart, a románt, a szlovákot, s ha meg kellett szólalniuk, az éppen aktuális földrajzi-kulturális környezethez igazították szavaikat. A kovászói ruszin, aki alaposan késve érkezett a szekérderéknyi tűzifával a tiszaujlaki vásárba, méltatlankodó vásárlóinak így indokolta késedelmét: „Zájiháv szekir u kerikvágás, tá nehagyj Isten utyánuti.”⁶

Mint látjuk, ez esetben egy sajátságos, mixolid nyelvváltozatot hozott létre az élet, amely már alig orosz, de nem is magyar és nem tót, hanem – mint mondták – a sajátjuk. Ha egy arra vetődött idegen rákérdezett, hogy

¹ Orosz káromkodás – anyázás

² Láda ember számára – három

³ Főkönyvelő

⁴ A tyúk oroszul

⁵ Komszomol (KISZ) igazolvány

⁶ Becsúszott a szekér a kerékvágásba, és ne hagyj Isten onnan kihúzni.

hanem kést – javította szavait apám. – De az előbb nem te mondtad, hogy kenyeret? Akkor most miért nem jó a késet? Apám lehajtotta a fejét, talán bele is pirult, mert a magyar nyelv szeszélyeinek megfejtésére és magyarázatára nem voltak érvei, az indoklás neki magának is komoly erőpróba lett volna.

S ha az imént holt apámat emlegettem, ne feledjem szóvá tenni, hogy pár hete álmomban ismét jelentkezett. Fénytelen, bánattal telt szemei azt közvetít-

miféle nyelven beszélnek, „po násomu” – jött mindjárt a válasz, vagyis: a magunkén, a sajátunkon.

S ugye, az általánosnak mondható téma eszünkbe juttatja a tótokat, a svábokat is, akiknek nyelvi erőfeszítéseiről az élethelyzetekre rímelő népköltészet tót- és svábcsúfoló versikéi egyaránt tanúskodnak, de ezek sohasem a gyűlölködés, legfeljebb a derű, a humor jegyében születtek. S ha a történelem nem állítja kispadra a boldog békeidőket, a folyamat nyugodtan haladt volna a maga útján tovább. Mert az idő nem ellensége a nyelveknek, a kultúráknak – sokkal inkább barátja, segítője, gondviselője.

Az ádáz ellenség minden esetben a politika köpönyegéből búvik elő, s ahol megjelenik, ott át akarja rendezni a világot. Nem szíveli, ha két szomszéd barátok és tanul a másiktól, nem örvend, ha egymás nyelvét ízlelgetik. Apám mesélte, hogy az '50-es években környékbeli ruszinok is jelentkeztek az akkoriban alakult újlaki cipőgyárba. Egy fiatal, jó eszű férfi, bizonyos Vologya, szívesen tartott mindenben a magyar szaktársakkal, s az ottani többség nyelve iránt is élénken érdeklődött. – Add ide a kenyért – fordult apámhoz egy közös tízórai alkalmával. – Nem kenyért, hanem kenyeret – helyesbítette apám. Vologya bólintott, s a leckét megjegyezte. Kevéssel később újra megszólalt: – Add ide a késet. – Nem késet,

tették, hogy éppúgy aggódik értünk, mint betegségével súlyosbított élete során. Tudomása van mindenről, ami családunkkal és a tágabb közösséggel történik, mélyen belelát a kijevei politikusok veséjébe. Hozzájuk ugyan

nem találja a kapcsolatteremtésnek semmilyen formáját, de általunk üzeni, hogy tekintsenek már végig saját történelmükön, ismerjék fel, hogy az oroszokkal és lengyelekkel hol szövetségben, hol pedig testvérháborúban formálódó népük még ma sem ismerheti a nemzeti egység üdvét. Ha ezt megtették, könnyen megérthetik, hogy a hamar végzett munka sosem vezetett jóra. Legyenek hát irántunk több türelemmel. Még száz esztendő, s Kárpátalján – a szobrokat kivéve – már mindenki ukránul fog beszélni. Ukrajnára nézvést azonban ezt még nem állíthatja biztosan.